

SIVISTYSVALIOKUNNAN LAUSUNTO 5/2009 vp

Valtioneuvoston selonteko EU-politiikasta

Suurelle valiokunnalle

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 16 päivänä huhtikuuta 2009 lähettäessään valtioneuvoston selonteon EU-politiikasta (VNS 4/2009 vp) valmistelevasti käsiteltäväksi suureen valiokuntaan samalla päättänyt, että muut erikoisvaliokunnat voivat halutessaan antaa lausuntonsa suurelle valiokunnalle.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- ulkoasiainsihtööri Lauri Voionmaa, ulkoasiainministeriö

- hallitusneuvos Satu Paasilehto, opetusministeriö
- erityisasiantuntija Hanna Autere, Opetushallitus
- ylijohtaja Riitta Mustonen, Suomen Akatemia
- varapuheenjohtaja Riitta Seppälä, taiteen keskustoimikunta
- erityisasiantuntija Marjatta Melto, Opetusalan Ammattijärjestö OAJ ry
- erityisasiantuntija Lieselotte Eskelinen, Suomen Kuntaliitto
- pääsihteeri Jukka Pekkala, Suomen Liikunta ja Urheilu ry.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Selonteon pääteemat ovat vahva unioni maailmassa, vahva kansalainen unionissa ja vaikutusvaltainen Suomi Euroopassa. Suomen näkemys unionin toimintatavoista on pysynyt samana koko jäsenyytemme ajan. Unionin pitää perustua vahvoille instituutiolle ja yhteisille säännöille. Yhä useampi ilmiö ylittää valtioiden rajat, ja niihin voidaan paremmin puuttua unionin toimielimissä yhteisiä sääntöjä ja ratkaisuja hakien. Sivistysvaliokunnan kannalta tärkeät tavoitteet ovat esillä selonteossa, vaikka selonteon esitystapa onkin hyvin yleinen. Selonteosta kuitenkin puuttuu näkemys kulttuuri- nuoriso- ja liikunta-asioiden merkityksestä EU:lle.

Valiokunta painottaa, että kansalaisyhteiskunnan toimintaedellytysten varmistaminen EU:ssa on välttämätöntä. Kansalaisyhteiskunta tuottaa tärkeitä hyvinvointipalveluita ja tukee unionin kehitystä entistä tasa-arvoisemmaksi ja sosiaalisemmaksi. Hyvinvointipolitiikka tukee kilpailukykyä, koska ilman hyvinvoivia kansalaisia ja työntekijöitä ei ole menestyviä yrityksiä. Kansallisen hyvinvointijärjestelmämme eräs tukipilari on ns. kolmannen sektorin kansalaisjärjestötoiminta. Sen kautta tarjottavat palvelut muodostavat tärkeän osan kansalaisille suunnattuja sivistys-, sosiaali- ja terveyspalveluja. Valiokunta pitää välttämättömänä, että kolmannen sektorin toimintaedellytykset maassamme turva-

taan myös kilpailua ja kilpailukykyä korostavassa EU:ssa.

Osaaminen ja kilpailukyky. Keväällä 2000 pidetyssä Lissabonin Eurooppa-neuvoston kokouksessa unioni asetti tavoitteekseen kehittyä maailman kilpailukyisimmäksi ja elinvoimaisimmaksi tietoon perustuvaksi taloudeksi. Tavoitteen toteuttamisen keskiössä ovat tiede- ja koulutuspoliittiset ratkaisut sekä kansallisesti että EU:n tasolla.

Kilpailukyky perustuu korkeaan osaamiseen eli inhimilliseen pääomaan. Tulevaisuudessa tiedon hyödyntäminen kaupallisiin ja yhteiskunnallisiin tarkoituksiin korostuu entisestään. Globalisoituvilla markkinoilla EU ei kykene kilpailemaan työn hinnalla tai määrällä. On pyrittävä luomaan tutkimukseen, tuotekehitykseen ja innovaatioihin kannustavat markkinaolosuhteet. Valiokunta painottaa, että eurooppalainen kilpailukyky syntyy olosuhteiden muuttamisesta houkutteleviksi niin tutkimukselle ja kehitystyölle kuin innovaatiotoiminnallekin. Myös suvaitsevalla yleisellä ilmapiirillä on merkittävä osuus kilpailuvyyn ja luovan ilmaston synnylle. Tässä yhteydessä valiokunta viittaa valtioneuvoston innovaatiopoliittisesta selonteosta (VNS 5/2008 vp) antamaansa lausuntoon (SiVL 1/2009 vp), jossa se on korostanut vahvan osaamisperustan, korkean sivistystason ja luovuuden merkitystä innovaatioiden synnylle. Lausunnossa esitetyt kannat kansallisen innovaatiojärjestelmän kehittämisestä pätevät laajemmassa mittakaavassa myös Lissabonin strategian toteuttamisessa.

Valiokunta painottaa tutkimusinfrastruktuurien keskeistä asemaa osaamiskolmiossa. Toimivat infrastruktuurit luovat perustan tutkimukselle ja koulutukselle ja mahdollistavat myös korkean tieteellisen tason eurooppalaisen yhteistyön. Tutkimusinfrastruktuureita — niin kansallisia kuin yhteiseurooppalaisessa käytössä olevia — voidaan hyvällä syyllä kutsua tiedon teollisuudeksi. Euroopan unionin komission mukaan infrastruktuurien markkinat yksinomaan Euroopassa ovat vuodessa noin 8—9 miljardia euroa, ja markkinaosuus on kasvanut yli 5 % 10

viime vuoden aikana. Tutkimusinfrastruktuureiden rahoittaminen tulee nähdä paitsi panostamisena tutkimukseen ja osaamiseen myös mahdollisuutena korkean teknologian yritystoiminnalle niin Euroopassa kuin myös Suomessa.

Ajatus EU:sta yrityksiä ja työvoimaa houkuttelevana kilpailukykyisenä osaamisalueena perustuu moneen asiaan. Korkeatasoisen osaamisen lisäksi siinä on kyse ihmisten ja yritysten turvallisuudesta, yksinkertaisista ja asiakasystävällisistä käytännöistä, toimivista yhteiskunnallisista palveluista sekä eurooppalaisista arvoista ja monikulttuurisuudesta. Valiokunta painottaa, että hyvinvoiva ja hyvin koulutettu eurooppalainen on maanosamme tärkein voimavara ja nykyisen taloustaantumien vallitessa panostukset koulutukseen ovat erityisen tärkeitä. Kansalaisten tietojen, taitojen ja pätevyyksien kehittäminen ja tunnustaminen on keskeistä heidän yksilöllisen kehityksensä sekä Euroopan yhteisön kilpailuvyyn, työllisyyden ja sosiaalisen yhteenkuuluvuuden kannalta. Tällainen kehittäminen ja tunnustaminen helpottavat työntekijöiden ja oppijoiden valtion rajat ylittävää liikkuvuutta ja edistävät kysynnän ja tarjonnan edellytysten täyttämistä Euroopan työmarkkinoilla.

Valiokunnan saaman selvityksen mukaan opetusministeriö yhteistyössä Opetushallituksen ja sidosryhmien kanssa valmistelee tutkintojen tuottaman ja muun osaamisen kuvaamiseen perustuvan kansallisen viitekehyksen vuoteen 2010 mennessä. Viitekehyksen avulla määritellään vastaavuudet kansallisen tutkintojärjestelmän ja eurooppalaisen tutkintojen viitekehyksen (EQF) välillä. Lisäksi valmistaudutaan ottamaan käyttöön ammatillisen koulutuksen opintosuoritusten siirtojärjestelmä (ECVET). Valiokunta pitää näitä hankkeita tärkeinä erityisesti kansainvälistymisen ja pätevän työvoiman liikkuvuuden helpottamiseksi.

EU:n talous ja uudet haasteet. Selonteossa on todettu, että EU-budjetin painopisteet ovat perinteisesti olleet maatalous, maaseudun kehittäminen sekä alue- ja rakennepoliittikka, jotka yhdessä edustavat noin 80 prosenttia unionin menoista. Samalla EU:n toiminnalle on erityisesti

kilpailukyky- ja innovaatiopolitiikan, oikeus- ja sisäasioiden, ilmasto- ja energiapoliitiikan sekä ulkosuhteiden alalla uusia haasteita, joiden takia budjetin painopisteitä joudutaan tarkistamaan. Näiden uusien haasteiden merkittävyydestä vallitsee selonteon mukaan unionissa pitkälti yksimielisyys. Valiokunta korostaa Lissabonin strategian tavoitteiden asettamia tulevaisuuden haasteita mm. EU:n tiede- ja koulutuspolitiikalle. Keskeinen kysymys on, miten nykyisenkaltainen EU:n talousarvio kykenee määrältään ja joustavuudeltaan vastaamaan EU:n eri politiikkalohkojen tulevaisuuden haasteisiin ja odotuksiin. Euroopan nostaminen maailman johtavaksi osaamisalueeksi ja perustutkimuksessa maailman huipputasolle edellyttää voimakasta lisäpanostusta perus- ja soveltavan tutkimuksen resursseihin.

Selonteossa korostetaan, että tutkimus- ja kehittämistoiminta sekä innovaatiot ovat olennainen tekijä EU:n kilpailukyvyille. Innovaatiopolitiikka ymmärretään Suomessa perinteistä tutkimus- ja kehittämistoimintaa laaja-alaisemmaksi asiaksi, ja myös unionin tutkimus- ja innovaatiopolitiikka on laajenemassa samaan suuntaan. EU-maiden kesken on sovittu tutkimus- ja kehittämismenojen vähimmäistavoitteeksi 3 prosenttia bruttokansantuotteesta, mutta tämän merkitys on ollut toimia lähinnä poliittisena kannustimena niille jäsenmaille, jotka eivät tätä tasoa ole saavuttaneet. Suomessa nämä menot ovat noin 3,5 prosenttia. EU on rahoittanut tutkimusta ja teknologian kehittämistä puiteohjelmien kautta. Valiokunta korostaa puiteohjelmien merkitystä tutkimus- ja kehittämisvoimavarojen kokoamisessa ja tutkimustoiminnan suuntaamisessa vaikuttavuudeltaan merkittäviin hankkeisiin. Tutkimus- ja kehitystoiminnassa tulee vaikuttavuuden lisäämiseksi parantaa elinkeinoelämän tarpeiden huomioimista ja tulosten tuotteistamisen ja kaupallistamisen helpottamiseksi tulee patenttijärjestelmää kehittää aidosti yhtenäiseksi eurooppalaiseksi järjestelmäksi.

Valiokunta pitää Lissabonin strategian toteuttamiseksi tärkeänä, että EU-tasoisista rahoitusta lisätään tutkimus- ja kehittämistoimintaan, mutta samalla tulee huolehtia siitä, että hankkeiden

rahoitus perustuu jatkossakin objektiivisille ansioille. Erityisesti on tarkasteltava hankemenetelyjen toimivuutta, vähennettävä menettelyjen byrokraattisuutta ja tiedostettava EU-rahoituksen haku- ym. menettelyistä johtuva hallinnointikustannusten osuus hankkeiden kokonaiskustannuksista.

EU:n koulutuspolitiikka. Selonteossa korostetaan erityisesti tutkimus- ja kehittämistoiminnan sekä innovaatioiden korkeaa tasoa. Valiokunta painottaa, että kaiken koulutuksen on oltava korkeatasoista ja että vahva ja laadukas perusopetus on välttämätön hyvälle oppimiselle. Myös ammatillinen koulutus on keskeinen väline kilpailukykyisen osaamisen tulosten tuottamisessa. EU:ssa tulee kiinnittää erityistä huomiota koko koulutusketjun laatuun ja sen kehittämiseen.

Jäsenmaiden koulutusyhteistyön nykyinen painopiste on yhteistyön sisällössä sekä koulutusta koskevan yhteistyön välineissä ja menettelytavoissa, kuten eurooppalaisessa tutkintojen viitekehyksessä (EQF) ja ammatillisen koulutuksen opintojen siirtojärjestelmässä (ECVET). Valiokunta korostaa koulutuksen arvioinnin ja vertaisoppimisen merkitystä pyrittäessä kehittämään opetuksen laatua ja oppimista EU:n laajuisesti. Kansainvälistymisen lisäämisellä voidaan nuorille myös tarjota sellaisia oppimismahdollisuuksia, joita oppilaitokset Suomessa eivät voi tarjota tai jota työssäoppimisessa ei ole mahdollista oppia.

Koulutus kuuluu kansalliseen toimivaltaan, ja valiokunta pitää erittäin tärkeänä, että koulutusta ei jatkossakaan lähdetä EU:n tasolla harmonisoimaan, mutta jäsenvaltioiden välisenä yhteistyönä tulee jatkaa laadun edistämistä. Koska Suomi on menestynyt muuhun Eurooppaan nähden ylivoimaisen hyvin OECD:n PISA- selvityksessä, sen tulisi ottaa aktiivinen rooli menestyksen avaintekijöiden kehittämisessä EU:ssa. Näitä ovat muun muassa opettajankoulutuksen kehittäminen korkealle tasolle ja peruskoulutuksen oppilaan oppimista tukevien olosuhteiden edistäminen. Tulee myös nähdä mahdollisuudet koulutukseen liittyvän suomalaisen tiedon ja

osaamisen tuotteistamiseen ja kaupallistamiseen.

Valiokunta korostaa erityisesti koulutetun opettajakunnan merkitystä laadukkaalle ja tasarvoiselle oppimistulokselle. EU:ssa lasten ja nuorten peruskoulutuksen korkean laadun, tehokkuuden ja tasa-arvon saavuttaminen on mahdollista kouluttamalla itsenäiseen työskentelyyn pystyviä, motivoituneita ja yhteistyökykyisiä sekä työtään jatkuvasti kehittäviä opettajia. Opettajien koulutuksessa on nivottava yhteen viimeisimmät alan tutkimustulokset ja vankka käytännön tietämys. Tätä varten tarvitaan opetusalaan koskevaa korkeatasoista ja kunnianhimoista tutkimusta EU-yhteistyönä. Opettajien laadukkaan peruskoulutuksen lisäksi on varmistettava myös riittävä jatkokoulutus.

Valiokunta pitää erityisen tärkeänä, että opetukselliseen syrjäytymiseen kiinnitetään EU:ssa yhä enemmän huomiota. Peruskoulutuksensa keskeyttävää nuorta uhkaa vakava yhteiskunnallinen ja taloudellinen syrjäytyminen, joka heikentää nuoren tulevaisuuden vaihtoehtoja. Samassa tilanteessa ovat ne nuoret, jotka suorittuaan peruskoulutuksensa eivät kuitenkaan ole syystä tai toisesta omaksuneet niitä tietoja ja taitoja, joita he tulevaisuudessa tarvitsevat selviytyäkseen yhteiskunnassa. Suomessa kiinnitetään nykyään nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseen aivan erityistä huomiota ja periaatteena on taata kaikille oppivelvollisille peruskoulutus, joka antaa riittävät eväät itsenäiseen selviytymiseen yhteiskunnassa. Valiokunta korostaa koulu- ja opiskelijaterveydenhuollon, oppilashuollon ja opinto-ohjauksen tärkeyttä ja erityisesti opetus-, terveys- ja sosiaalihuollon viranomaisten yhteistyötä ja varhaisen puuttumisen merkitystä lasten ja nuorten syrjäytymisen ehkäisemisessä.

Valiokunta toteaa, että valtioneuvoston hyväksymän koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelman 2007—2012 mukaan EU:n

elinikäisen oppimisen ohjelma ja Lissabonin strategia muodostavat tärkeän viitekehyksen koulutuksen kansainväliselle yhteistyölle. Dynaamisesti muuttuva yhteiskunta ja elinkeinoelämän vaihtuvat osaamistarpeet asettavat koulutetulle työvoimalle jatkuvasti uuden oppimisen haasteita. EU:ssa on myös suuri väestönosa, joka on joko heikosti koulutettu tai jäänyt kokonaan vaille koulutusta. Eräiden arvioiden mukaan tähän väestönosaan kuuluu noin 80 miljoonaa kouluttamatonta työikäistä. He muodostavat merkittävän voimavaran, jota tällä hetkellä ei voida hyödyntää täysimääräisesti. Valiokunta muistuttaa, että kouluttamaton työikäinen väestö on yksi suurimmista haasteista toteutettaessa elinikäisen oppimisen periaatetta Euroopassa.

Sivistyksen ja kulttuurin merkitys EU:lle. Edellä on todettu koulutuksen merkitys kilpailukyvyille. Valiokunnan mielestä asiaa on tarkasteltava myös laajemmin ja pohdittava sivistyksen merkitystä EU:lle. Eurooppa ei ole ainoastaan yhtenäinen talousalue, vaan yhteiseen sivistyskäsitteeseen ja kulttuuripohjaan perustuva, eri maiden omaleimaiset kansalliset kulttuuritraditiot yhdistävä alue. Sivistys ja kulttuuri luovat perustan eurooppalaiselle modernille yhteiskuntäkäsitykselle, jonka johtava ajatus on demokraattinen oikeusvaltio. Tämän johdosta on valitettavaa, että valtioneuvoston selonteossa kulttuuriasiat, mukaan lukien urheilu- ja nuorisoasiat, ovat jääneet huomiotta. Valiokunta korostaa tämän johdosta voimakkaasti EU:n laajuisen kulttuuri-, nuoriso- ja liikuntayhteistyön kehittämistä ja tukemista ja kansainvälistymisen edistämistä kaikilla tasoilla.

Lausunto

Lausuntonaan sivistysvaliokunta esittää,

että suuri valiokunta ottaa edellä olevan huomioon.

Helsingissä 8 päivänä toukokuuta 2009

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Raija Vahasalo /kok	Mikaela Nylander /r
jäs.	Outi Alanko-Kahiluoto /vihr	Lauri Oinonen /kesk
	Paavo Arhinmäki /vas	Tuula Peltonen /sd
	Timo Heinonen /kok	Tuomo Puumala /kesk
	Elsi Katainen /kesk (osittain)	Leena Rauhala /kd
	Anneli Kiljunen /sd (osittain)	Tommy Tabermann /sd
	Sanna Lauslahti /kok	Pauliina Viitamies /sd
	Jukka Mäkelä /kok	vjäs. Sirpa Asko-Seljavaara /kok.

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Kaj Laine.